

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

2016/2

yıl: 7 cilt: VII sayı: 14

İslam Hukuk Biliminde Norm-Amaç İlişkisi Norm-Purpose Relation in Islamic Law Science

Yazar: Talip TÜRCAN,

Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001, 272 s.

Tanıtan: Mesut KULAN*

İslam hukukunun amaç ve kaynak itibarı ile ilahî oluşu toplumsal değişimi göz önünde bulundurarak ele alınacak hukuk kavramını sınırlandırmaktadır. Elbette ki bu sınırlandırma beraberinde hukuk-değişim ilişkisine dair bir çok soruyu da gündeme getirmektedir. İslam hukuk biliminde norm-amaç ilişkisinin bağlı olduğu ilkeler, aynı zamanda hukuk-değişim ilişkisini de tanımlamaktadır. Talip Türcan'ının kaleme almış olduğu "*İslam Hukuk Biliminde Norm-Amaç İlişkisi*" adlı eseri uygun yorum yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla yaptığı dikkatli ve önemli tespitlerini içeren bir çalışmadır. Müellif, oldukça kapsamlı bir okumanın neticesinden aldığı birikimle derin analizlerde bulunmuş olup dipnotlarda yaptığı doyurucu açıklamalarla da konuya hakimiyetini göstermiştir

Çalışma "Giriş", üç bölüm, "Sonuç" ve "Bibliyografya" kısımlarından oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde müellif, İslam hukuku alanında hukukta amaç sorununu konu edinen makasıduş şeria türü çalışmaların birer hukuk felsefesi incelemesi olmadığı tespitinde bulunarak kendi çalışmasının bir hukuk bilimi incelemesi olduğunun altını çizer. Aynı bölümde müellif çalışmasının kaynakları ve açıklığa kavuşturulması gereken sorunları sıralayarak giriş kısmını bitirir.

"Birinci Bölüm"de konular "Hukuk ve Norm" ve "Hukuk ve Amaç" olmak üzere iki başlık altında işlenmiştir. Birinci başlıkta 'toplum ve düzen' konusuna açıklık getiren yazar daha sonra 'normatif bir yapı olarak hukuk' konusunu ele alır. Buna göre hukuk kavramını şu şekilde tanımlar: "*Belli bir ülkede kişilerin birbirleriyle ve toplumla/devletle ilişkilerini düzenleyen, devlet kudretine dayanan, maddi cebre varan yaptırım mekanizmaları ile desteklenen normlar bütünüdür.*" Yazar yaptığı tanımda normların maddi varlıkları, yani objektif olarak tespit edilebilir olmasını esas aldığını belirterek hukukun ancak bir normlar düzeni şeklinde tanımlanmasıyla norm-amaç ilişkisinin bilimsel bir incelemenin konusu olabileceğini ifade eder (20). İslam hukuk biliminde de fıkhnın, fakihlerin tanımında, mevcut şeri ameli hükümlerin bilinmesi; usülcülerin tanımında ise, belirtilen hükümlerin elde edilmesi faaliyeti anlamına geldiğine dikkat çeken Türcan, İslam hukuk bili-

* İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku A. B. D. Yüksek Lisans Öğrencisi.

minde norm-amaç ilişkisini incelemeye konu kılabilmemiz için fıkhî şer'î ameli hükümler bütünü biçiminde ele alınması gerektiğini belirtir (22).

Son olarak yazar, hukuki normatiflikle hukukî formalizm arasında zorunlu bir irtibat olduğunu değinerek hukukî formalizmin etik formalizm, bilimsel formalizm ve kavramcılık olmak üzere üç farklı şekilde anlaşılabilceğine dair açıklamalarda bulunur (29-33).

'Hukuk ve Amaç' konusunun işlendiği ikinci başlıkta da müellifimiz, amaç kavramının kavramsal analiz ve terminolojik tanımlamasını yaptıktan sonra ahkâmın talili meselesini ele alarak Mu'tezile ve ehl-i sünnetin hüküm-illet ilişkisine dair görüşlerini tartışır. Buna göre, Mu'tezilî usulcülerin yaklaşımında hüküm-illet ilişkisi olgusal (nedensel/casual) nitelikte olduğu halde, illetin hükmü gerektirici (mûcib) olduğunu benimseyen sünnî usulcülerin yaklaşımında iradî/isnadîdir (54). Her iki yaklaşımda da illet hükmün sevk edilmişinde etkili olmakta ya da ilahi irade tarafından gözlenmektedir (s. 59). Ayrıca hukukun işlevsel olarak toplumsal düzeni sağlamak, toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve adaleti gerçekleştirmek biçimindeki üç tasnifi başlıklar halinde serd edilmiş ve İslam alimlerinin bu işlevler hakkındaki görüşleri aktarılmıştır (63-104).

"İkinci Bölümde" 'Norm-Amaç Uyumu' konusu değerlendirilmiştir. Hukukta norm-amaç uyumunun kavramsal çerçevesi belirleniyor. Ardından hüküm, illet ve hikmet (illet-i gâiyye) kavramlarının ifade edildiği anlamlarına değinilerek birbirleriyle olan ilişkileri örnekler verilerek açıklığa kavuşturulmuştur. Bu bağlamda norm-amaç uyumu kavramının İslam hukuk biliminde kendine özgü bir tanım çerçevesinde el-munasebe terimi ile ifade edilmekte olduğunu söyleyen Türcan, 'Münasebet'in hüküm, illet ve hikmet kavramları arasındaki ilişkinin niteliğine bağlı olarak açığa çıktığını belirtir (131). Yazarımız ayrıca münasebet kavramı ile hükmün amacı ve dolayısıyla onu temsil eden maslahat kavramı arasında doğrudan bir ilişki olduğu tespitinde bulunur. Yine bu bölümde müellif, İslam hukuk biliminde şer'î hükümlerin öngörüldükleri biçimsel yapı içinde, kendileri sebebiyle sevk edildikleri amaçları/maslahatları gerçekleştirme düzeylerini beş kategoride ele alır.

"Üçüncü Bölüm"de de 'Norm-Amaç Uyumsuzluğu ve Hukukî Geçerlilik' meselesi incelenmiştir. Buna göre norm-amaç uyumsuzluğunun İslam hukuk biliminde münasebetin ortadan kalkması halinde bunun hukuk normunun geçerliliği üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Bu bağlamda yazarımız, hukuki geçerliliğin belirlenmesinde aksiyolojik, maddi ve biçimsel geçerlilik anlayışlarına değinerek her üç yaklaşımın da indirgemeci bir anlayış içerisinde olduğunu, İslam hukuk biliminde normların hukuki geçerliliği genel bir terimle karşılanmamış olup kavramsal olarak tanınmakta ve bir sorun olarak ele alınıp incelendiğini ifade etmektedir. Bu itibarla fıkıh ve İslam hukuk normları geçerlilik açısından farklı koşullara bağlanmış

olduğuna da dikkat çeken Türcan Şu açıklamalarda bulunur: “*fıkıh normlarının geçerliliği, onların amel edilebilirlik, yani Şer’i bağlayıcılık niteliğidir. İslam hukuk normları ise fıkhilik (Şer’ilik ve amelilik) niteliğine ilave olarak hukukilik niteliği de taŐıyan normlardır*”.

Aynı bölümde müellifimiz amaçlar arası çatıŐma konusunu incelemekte daha sonra norm amaç uyumunun ortadan kalkması meselesini Őatıbı’nin görüşleri çerçevesinde ele almaktadır. Norm-amaç uyumsuzluğu sorunu ise alt başlıklar halinde örneklerle açıklanmıŐtır. Son olarak da norm-amaç uyumsuzluğunun nesh ile ilişkisine el atılmıŐ normlar arası çatıŐmada neshin yanında baŐvurulacak *cem*, *tercih* ve *iskat* gibi yöntemlerinde bulunduğuna deđinilmiŐtir. “Sonuç” kısmında da ele alınan konuların genel bir değerlendirilmesi yapılmıŐtır.

Talip Türcan’ın uzun yıllar harcıyarak hazırlamıŐ olduğu bu eser hocanın ilmi birikimini barındıran değerli bir tespit/yorum çalıŐmasıdır. Türcan’ın baŐka eserlerinde gördüğümüz tekrara düŐme sıkıntısının burada da kendini gösterdiğini görüyoruz. Yoğun bir çalışma neticesinde ele alınmıŐ ağır bir konu olmasına rağmen Türcan’ın amacına ulaŐtıđını söyleyebiliriz.